

VATANPARVARLIK ICHKI ISHLAR XODIMLARIDA MUHIM AXLOQIY FAZILAT SIFATIDA

Masharipov Xushnud Mirzaboyevich

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Kirish. Globallashuv sharoitida davlat xavfsizligi, fuqarolar osoyishtaligi va qonun ustuvorligini ta'minlash har qachongidan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonda ichki ishlar organlari xodimlarining roli beqiyos bo'lib, ularning kasbiy faoliyatida vatanparvarlikning namoyon bo'lishi davlat va jamiyat barqarorligining asosiy omillaridan biri sanaladi. Vatanparvarlik – bu shunchaki yurtni sevish tuyg'usi emas, balki davlat manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishga tayyorlik, o'z xizmat burchiga sadoqat kabi fazilatlar majmuidir.

Vatanparvarlikning axloqiy kategoriya sifatida o'rganilishi falsafa, psixologiya, sotsiologiya hamda huquqshunoslik fanlarida keng yoritilgan. Masalan, E. Dyurkaym jamiyatning ma'naviy barqarorligi fuqarolarning umumiy qadriyatlarga sodiqligi bilan bog'liqligini ta'kidlasa¹, A. Maslou insonning o'zini anglash jarayonida yurt manfaati uchun xizmat qilish yuqori darajadagi ehtiyojlar sirasiga kirishini qayd etadi². Shu nuqtayi nazardan, ichki ishlar xodimining vatanparvarlik ruhiga ega bo'lishi uning kasbiy burchni ado etishida axloqiy tayanch vazifasini bajaradi.

1. Vatanparvarlikning nazariy asoslari va axloqiy mohiyati

Vatanparvarlik tarixan jamiyatni birlashtiruvchi ma'naviy kuch sifatida shakllangan. U davlatning mustahkamligi, jamiyatning birdamligi va fuqarolarning mas'uliyatli pozitsiyasini belgilovchi yuksak qadriyatdir. Falsafiy manbalarda vatanparvarlik "ijtimoiy birlikni mustahkamlovchi ma'naviy-axloqiy tizim" deb talqin qilinadi³.

Psixologiyada esa vatanparvarlik shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi, milliy o'zlikni anglash jarayoni bilan bog'liq tushuncha sifatida o'rganiladi. S. Freydning ijtimoiy psixologiya haqidagi qarashlariga ko'ra, har bir insonning o'z guruhiga mansublik hissi uning xatti-harakatlarini tartibga soluvchi kuchli psixologik omildir⁴. Bu nuqtai nazar ichki ishlar xodimlari faoliyatida ayniqsa dolzarb, chunki ular o'zini nafaqat jamiyatning, balki davlatning rasmiy vakili sifatida his qiladi.

¹ Durkheim, Émile. *Moral Education*. Dover Publications, 2002 (first published 1925).

² Maslow, Abraham. *Motivation and Personality*. Harper & Row, 1954.

³ Aristotle. *Politics*. Translated by Ernest Barker. Oxford University Press, 1995.

⁴ Freud, Sigmund. *Group Psychology and the Analysis of the Ego*. W.W. Norton & Company, 1959

Huquqshunoslik yondashuvida vatanparvarlik davlat manfaatlari, qonuniylik va xalq xizmatiga sodiqlikning uzviy qismi sifatida qaraladi. O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonuni ham xodimning kasbiy burchini sharaf bilan bajarishi va davlat manfaatlarini himoya qilishi zarurligini belgilaydi.

2. Ichki ishlar xodimlari faoliyatida vatanparvarlikning namoyon bo'lish omillari

Ichki ishlar organlari xodimining kasbiga xos murakkabliklar vatanparvarlik tuyg'usini nafaqat hissiy, balki amaliy faoliyatda namoyon qilishni talab etadi. Bunga quyidagi omillar sabab bo'ladi:

2.1. Xizmatning huquqiy mas'uliyati

Ichki ishlar xodimi davlat nomidan harakat qiladi. M. Veberning byurokratiya nazariyasiga ko'ra, davlat vakili o'z vakolatidan foydalanishda shaxsiy manfaatlardan xoli bo'lishi shart⁵. Bu fikr ichki ishlar xodimining har bir qarori yurt manfaatlariga xizmat qilishi zarurligini ko'rsatadi.

2.2. Xavfli vaziyatlarda irodaviy barqarorlik

Jinoyatchilikka qarshi kurashish, xavfli vaziyatlarga aralashish, kecha-kunduz xizmatda bo'lish xodimdan yuksak ruhiy chidamlilikni talab qiladi. Psixolog K. Yungning "irodaviy nazorat" haqida fikrlari xavfli kasblarda ruhiy barqarorlik vatanparvarlik motivi bilan mustahkamlanishini ko'rsatadi⁶.

2.3. Fuqarolar bilan muloqotda axloqiy pozitsiya

Ichki ishlar xodimi turli holatdagi fuqarolar bilan muloqotda bo'ladi. Etikada ilgari surilgan professional axloq tamoyillariga ko'ra, davlat xizmatchisi muloqotda adolat, bag'rikenglik va obyektivlikni saqlashi kerak⁷. Bu fazilatlarining asosida esa chuqur vatanparvarlik motivi yotadi.

2.4. Davlat obro'sini himoya qilish

Ichki ishlar xodimining har bir xatti-harakati jamiyat tomonidan "davlatning yuzi" sifatida qabul qilinadi. Shuning uchun xodimning odob-axloqi, nutqi, muomalasi bevosita davlat obro'siga ta'sir qiladi. Bu holat vatanparvarlikning amaliy ko'rinishi hisoblanadi.

3. Vatanparvarlikni shakllantirishning psixologik va pedagogik asoslari

Ichki ishlar organlari xodimlarida vatanparvarlikni kuchaytirish tizimli pedagogik va psixologik yondashuvni talab etadi.

3.1. Ma'naviy tarbiya va kasbiy tayyorgarlik

⁵ Weber, Max. *Economy and Society*. University of California Press, 1978 (posthumous original work 1922).

⁶ Jung, Carl Gustav. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton University Press, 1969.

⁷ Rawls, John. *A Theory of Justice*. Harvard University Press, 1971.

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning kuchi haqida A. Adlarning "ijtimoiy manfaat" konsepsiyasi shaxsning jamiyatga foydali bo'lish ehtiyoji tug'ma emas, balki tarbiya orqali shakllanishini ta'kidlashi bilan izohlanadi⁸. Shu asosda ichki ishlar xodimlarida vatanparvarlikni mustahkamlash ma'naviy-ma'rifiy tayyorgarlikning muhim vazifasidir.

3.2. Psixologik tayyorgarlik va stressga chidamlilik

Ichki ishlar organlarida xizmat insonni ko'plab murakkab, keskin, ruhiy bosim kuchli bo'lgan holatlarga duchor qiladi. Selyening stress nazariyasiga ko'ra, stressni boshqarish mexanizmlariga ega bo'lgan shaxslar o'z burchini samaraliroq bajaradi⁹. Vatanparvarlik motivi xodimning ruhiy chidamliligini kuchaytiruvchi ijtimoiy-psixologik omil sifatida muhim rol o'ynaydi.

3.3. Jamoaviy birlik va xizmat intizomi

Sotsiologik tadqiqotlar jamoaviy birlik kuchli bo'lgan guruhlarda axloqiy qadriyatlar yaxshiroq shakllanishini ko'rsatadi. Bu fikr Ch. Kuklining "jamiyatning ko'zgusi" nazariyasi bilan uyg'un bo'lib, inson o'zini jamiyatdagi o'rnini orqali anglashini ta'kidlaydi¹⁰. Ichki ishlar tizimidagi jamoaviy ruh esa vatanparvarlikni mustahkamlovchi omillardan biridir.

4. Xulosa

Ichki ishlar organlari xodimlarida vatanparvarlik – kasbiy burchning ajralmas tarkibiy qismi, shaxsiy va xizmat axloqining asosiy ko'rsatkichi, davlat manfaatlariga sodiqlikning yaqqol ifodasidir. Vatanparvarlik xodimning fikrlash tarzini, qaror qabul qilish jarayonini, fuqarolar bilan muloqotini, xavfli vaziyatlardagi xatti-harakatlarini belgilaydi.

Ilmiy nazariyalar tahlili shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlik – psixologik motivatsiya, axloqiy qadriyatlar va kasbiy mas'uliyat uyg'unligidan iborat murakkab fazilatdir. Ichki ishlar xodimlari bunday fazilatga ega bo'lganda, davlatning huquqni muhofaza qilish tizimi yanada samarali faoliyat yuritadi, jamiyatda tinchlik va osoyishtalik mustahkamlanadi¹¹.

Shu bois mazkur fazilatni tizimli tarbiya, ma'naviy-ma'rifiy ishlar, psixologik tayyorgarlik hamda kasbiy o'quv dasturlari orqali shakllantirish davlat ahamiyatiga molik strategik vazifa sifatida qaralishi lozim.

⁸ Adler, Alfred. *Understanding Human Nature*. Oneworld Publications, 1998 (originally 1927).

⁹ Selye, Hans. *The Stress of Life*. McGraw-Hill, 1956.

¹⁰ Cooley, Charles Horton. *Human Nature and the Social Order*. Transaction Publishers, 1983 (original 1902).

¹¹ O'zbekiston Respublikasi "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonun. 2016-yil 16-sentabr.